

Մ Ա Ն Բ Ա Լ Ո Ւ Բ Ք

Մ Ա Հ Ա Տ Ի Պ Ք Ո Ւ Ն .

Օտեսասայի Հրէից հիւանդանոցին մէջ թաւալէ անուանով կնիկմարդը 16 օր ու 16 գիշեր միակերպ քուն եղեր է՝ առանց կերակրոյ, եւ գրեթէ բոլորովին առանց կենդանութեան նշան ցուցընելու։ Սա մէկ առաւօտ մը ինքիրմէ կուգայ հիւանդանոցը, կիմացընէ վերատեսչին թէ «ես սովորութիւն ունիմ օրերով քուն լինելու, եւ այժմ՝ կիմանամ որ սաստիկ քունս կոխեր է. կուզեմ այս անգամ այս տեղ քնանալ»։ Վերատեսուչը դեռ այս այն չհարցուցած՝ կնիկմարդը քունի կերթայ եւ այնպէս կմնայ։ Բժիշկները շատ փորձեր կընեն, կտեսնեն որ մեռած

չէ, յիրաւի քուն է։ Իններորդ օրը պաղ ջուր կօրսկեն գլխուն վրայ ցնցուղով (smalta), անկից աչքը կբանայ ու կաթիլ մը ջուր կառնու բերանը. յետոյ դարձեալ կքնանայ մինչեւ 16-երորդ օրը եւ ինքիրմէ կարթննայ՝ առանց ամենեւին գիտնալու թէ որչափ ատեն քնացեր է. միայն թէ սաստիկ տկարութիւն մը կայ եղեր վրան, որ կամաց կամաց այն եւս անցեր է, եւ այժմ ողջ առողջ է։ Այս հիւանդութիւնը վախով եկեր է վրան։

— Եթէ արեւելք լինէր, արդեօք վաղուց ողջ ողջ թաղուած չէր կնիկմարդը։

ՓԼԱՆԱ ԱՍՏՂԱԲԱՇԽԻՆ ՄԱՀՐ .

Թուրինի աստղաբաշխական դիտարանին վերատեսուչ Փլանա սեպուհը վախճանեցաւ այս օրերս, եւ տէրութիւնը մեծ փառաւորութեամբ կատարել տուաւ անոր թաղման հանդէսը։ Իտալացիք կանուանէին զինքը

Նեւտոն Իտալիոյ։ Փեսայ էր Լակրանժ անունով գաղղիացի հռչակաւոր չափագէտին, որ թաղուած է Փարիզու Պանթէոնին մէջ։ Շատ պիտանի գրուածքներ հանած է աստղաբաշխական ու չափագիտական։

ՎՆԱՍԱԿԱՐ ԳԻՒՏ ՄԸ,

Գաղղիացի վաճառականին մէկը մօտերս Ձինու երկրէն Գաղղիա դառնալով, Ձինացոց խեղացի՝ բայց վնասակար մէկ հնարքը բերեր է հետը։ Հնարքը այս է որ Ձինացիք գիտեն եղեր այնպիսի ջուր մը բաղադրել զանազան քիմիական նիւթերով որ եթէ այն

ջրով թուղթը թրջես, ցամքելէն ետքը կրնաս դարձեալ վրան ինչ որ ուզես գրել. միայն թէ ատեն անցնելէն ետեւ այն թուղթը ինքիրմէ փոշի կդառնայ։ Ձինացոց մէջէն խարդախները այս թղթին վրայ կգրեն եղեր իրենց մուրհակներն ու դաշնագրերը։

ՍԱՆԹԻԱԿՕ ՔԱՂԱՔԻՆ ՀՐԴԵՀԸ.

Հարաւային Ամերիկայի Զիլի ըստաժ մեծ նախագին հասարակապետութեան մայրաքաղաքն է Սանթիաօ կամ Սան-Եալո (Ս. Յակոբ), որ 70 հազարի չափ բնակիչ ունի: Անցած դեկտեմբերի 8-ին գիշերը այնպիսի սարսափելի փորձանքի մը հանդիպեցաւ այս քաղաքը, որոյ նմանը միայն երկուց յիսուց՝ այսինքն 20,000 նախատակաց պատմութեանը մէջ կկարգացուի, որ ատենով Նիկոմիդիա (Իզնիկ) քաղաքին մէջ պատահեցաւ: Միայն թէ այն երանելիները քրիստոնէական սուրբ հաւատոյ համար կամաւորապէս նախատակուեցան, իսկ Սանթիակոյի եկեղեցւոյն մէջ այրուողներուն քաշածը ակամայ տանջանք էր, այնչափ աւելի սոսկալի եւ զարհուրելի՝ որչափ որ անկարծելի էր իրենց համար եւ անխուսափելի:

Դեկտեմբերի 8 օրը ըստ Հատինացւոց՝ տօն է Յղութեան սուրբ Աստուածածնին, որում անարատ յղուելուն ըսելը այժմու Պիոս Թ պապը այնքան հարկաւոր դատեցաւ ապօրինաւոր վճռով, որ անոր չհաւատացողը իբրեւ հերետիկոս եւ հերձուածող կդատապարտուի այժմ պապականներէն: Սպանիացիք ընդհանրապէս, ուստի եւ Հարաւային Ամերիկայի բնակիչները՝ որ ըստ մեծի մասին սպանիացի են, անուանի եղած են միշտ իրենց կրօնամոլութեամբն ու աւելորդապաշտ սովորութիւններովը: Կարելի է համարձակ ըսել թէ ահա այս կրօնամոլութեան եւ աւելորդապաշտութեան զոհ եղան 2000-էն աւելի անձինք՝ իրենց հոյակապ եկեղեցին ահագին գեհեան մը դարձնելով այն օրը իրենց մարմնոյն:

Այս սոսկալի հրդեհը պատահեցաւ է Յիսուսեանց եկեղեցւոյն մէջ, ուր 3000 հոգիէն աւելի ժողովուած են եղեր իրիկուան ժամը 7-ին՝ ժամերգութեան նոր սկսած ատենը:

Քսան հազարէն աւելի կազէ կանթեղ վառած էր կրսեն եկեղեցւոյն մէջ, եւ բոլոր խորաններն ու պատերը զանազան լաթերով զարդարուած, ինչպէս որ կաթողիկոս սովորութիւնն է. անով հրդեհն ալ իհարկէ աւելի սաստկացեր է:

Աւագ խորանին վրայի Աստուածածնայ պատկերին տակը կէս լուսին ձեւացուցած է եղեր բազմաթիւ կազի կանթեղներով: Լուսարարը այն կանթեղներէն մէկուն ճրագ մօտեցնելով՝ կանթեղը կշռջէ, կազը կթափի ու կբռնկի. իսկոյն խորանին զարդարանքին ծոպերը (փխակիւղները) կրակ կառնուն, ու հետ զհետէ փայտեղէններն ալ բռնկելով՝ շուտ մը կրակը եկեղեցւոյն ձեղունը՝ այսինքն առիքը կբռնէ, եւ մինչեւ գմբեթին կհասնի:

Ո՞վ կրնայ պատմել այն միջոցին ժողովրդեան իրարանցումը: Ամէնքը վազող վազողի կլինին դէպի դռները: Յայտնի բան է որ այն շփոթութեան մէջ շատ կնիկմարդիկ ոտքի տակ ընկան, շատն ալ դռներուն քովը հասած չհասած՝ սրտերնին անցաւ. անոնց ետեւէն եկողները անոնց վրայ կիյնային, եւ ետեւէն եկողներուն անցնելու ճամբայ չէր մնար. ամէնքը խառնադոչ աղաղակով կկանչուըռտէին, ու ձայները մինչեւ հեռաւոր տեղեր կլսուէր:

Քիչ ատենէն կողմնական խորաններն ալ բռնկեցան, եւ սկսան վերէն վառած փայտի կտորներ թափիլ ու մարդկանց վրաները գլուխները բռնկեցնել: Մենք եկեղեցւոյն դրանը մօտ կեցեր էինք՝ կրսէ այս բանս պատմողներէն մէկը. յիշաւի չգիմացուելու տեսարան էր: Դռներուն մէջը կեցող մարդիկն անգամ չէին կրնար ներսններուն օգնութիւն մը ընել. հարկաւոր

կորիճներ ներս վազեցին որ այն խելճերուն ազատութեան ճար մը ընեն, բայց նոքա սարսափած ու շփոթած՝ դէմ կկենային անոնց ու կկանչէին:

Այն միջոցին բոլոր գմբէթը բռնկեցաւ ու կտոր կտոր վար թափեցաւ. անոր ետեւէն բոլոր եկեղեցւոյն ծածքը սկսաւ քակուիլ փլչիլ, եւ ողորմելի կնիկմարդիկը՝ որ արդէն բռնկած էին՝ կոխել մեռցընել. խորանները կործանեցան եւ նստերուն փրկչելուն ձայները դրսի եւ ներսի մարդկանց ազազակին հետ խառնուելով՝ վերջին աստիճանի շփոթութիւն ձգեր էին չորս դին. կրակն ալ քանի կերթար կսաստկանար, եւ բոցը գետնի երեսէն 3 կանգուն վեր բարձրացաւ. սարսափելի դժոխք մը յորում արք եւ կանայք, ծերք եւ տղայք բռնկած կայրէին կտոչորուէին, եւ մէջերը միայն էրիկմարդիկ կատղած մոլեգնած՝ իրենց գլխուն մազերը փետելով ու իրենք իրենց երեսները ճանկըռտելով՝ դէպի առաջ կը վազէին եւ կրակին մէջ կիյնային կմռնէին: Կնիկմարդիկ որ ամենեւին ետեւ առաջ երթալու կարողութիւն չունէին, այն բոցերուն մէջ հազիւ թէ մէյմը կտեսնուէին իրենց ճերմակ հագուստներովն ու ծաղիկներովը զարգարուած, մէյմ՝ ալ ածուխի պէս սեւ սեւ սատանաներու նման կերեւնային՝ բռնկած մազերով: Բոլոր եկեղեցին բորբոքած հնոցի փուռի կնմանէր, եւ մէջը կտեսնուէին խումբ խումբ մարդիկ, տղաք, կնիկմարդիկ, որ մահուան հետ կծեծկուէին սոսկալի կատաղութեամբ:

Դրսի մարդիկը ծառեր կկտրէին ու եկեղեցիէն ներս կերկընցնէին որ այն դժոխային կրակին մէջինները բռնեն ու դուրս քաշուին. բայց անողորմ կրակը իսկոյն այն ծառերն ալ կբռնկցընէր ու մոխիր կդարձընէր:

Վերջապէս կրակը բոլոր եկեղեցւոյն չորս դին բռնեց պաշարեց, եւ 2000 հոգի յուսա-

հատած՝ մեռնելու պատրաստուեցան: Այն միջոցին գեղացիին մէկը գոնէ մէկ քանի հոգի ազատելու մտքով վազեց մօտեցաւ ձիով, եւ կաշիէ պարանը ներս ձգեց: Մէկէն իմէկ տասը հոգիէն աւելի այն պարանէն բռնեցին, եւ այնպէս ձիուն ետեւէն քաշուելով դուրս ելան, որը ողջ՝ որը կիսամեռ ազատեցան: Իրեք չորս անգամ այս գործողութիւնն ըրաւ նա բաւական յաջողութեամբ. բայց չորրորդ անգամուն պարանը կտրեցաւ, եւ մէկը չկար որ նորէն կտալէ. ժամանակ ալ չկար, վասն զի ամէն բան վերջացաւ, եւ մահու լռութիւնը չորս դին տիրապետեց. միայն եպիսկոպոսական եկեղեցւոյն զանգակներուն ձայնը կլսուէր՝ որ 2000 հոգւոյ այնպէս յանկարծակի մոխիր դարձածը կիմացընէր դուրսը մնացողներուն:

Այն սարսափելի պատահարը տեսնողներուն մազերը գլուխներուն վրայ կանկուէին, եւ շատը յուսահատած՝ կդարձընէին երեսները կերթային մէկդի՝ որպէս զի ոչ այն անտանելի գարշահոտութիւնը առնուն, եւ ոչ մինչեւ երկինք բարձրացած սեւ ու զարհուրելի մուխը տեսնեն:

Բոլոր քաղաքը դառն տրտմութեան մէջ ընկղմեցաւ. եկեղեցւոյն մօտ եղած տունները լցուեցան մեռելներով ու հոգեվարք խեղճերով: Բաղմաթիւ սայլեր մեռելներով ու հիւանդներով լցուած՝ դէպի հիւանդանոցը կերթային: Քաղաքապետն ու ներքին գործոց ոստիկանը, նմանապէս հասարակապետութեան նախագահը, իրենց ձեռքէն եկած օգնութիւնը կընէին, բայց յուսահատութիւնը նոցա վրայ ալ տիրած էր: Ամբողջ ընտանիքներ փողոցներն ընկած, կրակին լուսովը իրենց կորսուած ազգականները կը փնտռէին. բայց կամ չէին գտներ, եւ կամ այնպէս այլանդակուած կգտնէին որ իրենք ալ չէին ճանչնար: Շատ մարդիկ չգիտնալով թէ արդեօք իրենց ազգականներն ու բարեկամներն ալ եկեղեցին էին թէ ոչ, սոսկալի

տագնապի ու կասկածանաց մէջ էին. մէկ տուն մը չկար քաղաքին մէջ որ մէկ երկու հոգւոյ մահը չողբար. բոլոր այն գիշերը անպատմելի խռովութեամբ անցաւ, եւ մէկուն մտքէն ալ չէր անցնէր որ քնանայ: Լըսեցինք որ ամբողջ ընտանիքներ, հայր մայր ու տղաք այն կրակին մէջ այրեր են, մանաւանդ շատ մը ազնուական տներու աղջիկներ:

Երկրորդ առաւօտը տեսնուեալ են եկեղեցւոյն մէջ շատ մը մեռելներ օտքի վրայ կեցած կատաղի կերպով, եւ յուսահատութեամբ ձեռքերը սխմած: Կրսեն թէ շատ մայրեր գտնուեալ են՝ իրենց տղաքը գրկերը բռնած եւ ածուխ դարձած, շատ ծերեր ալ իրենց գաւազաններուն վրայ կռթնած ու մուխէն խղզուած սեւցած:

Այն օրը բոլոր դատաստանական ու պաշտօնական տեղերը փակ մնացին, բոլոր խառնութիւնները սուգի լաթերով ծածկուեցան, եւ այն հազարաւոր մեռելներուն թաղման հանգէսը կատարուեցաւ այնպիսի յուսահատական գոռում գոչումով որ աշխարհիս երեսը խիստ քիչ անգամ լսուած է:

Սպանիացի ճիզուիթներուն կրօնամոլութիւնը այս պարագայիս մէջ ալ յայտնի երեւցաւ: Այն միջոցին որ քանի մի հոգի կարգէ գուրս քաջութեամբ կաշխատէին որ մէկ քանի խեղճերու կեանքը ազատեն, այն բազերաները ամէն ջանք կընէին որ արգելք լինին անոնց, եւ կկանչէին, «Կորսուին հերետիկոսները»: Այս անհաւատալի դործողութեան պատճառը՝ այսպէս կպատմէ լրագիրներէն մէկը: Եկեղեցւոյն մէջի կնիկմարդոց մէկ մասը գէպի մեծ դռները փախչելու տեղը՝ աւանդատան դուռը կվազեն եղեր. բայց բազերաներուն սոսկալի անդրթուլթիւնը տես՝ որ եկեղեցւոյն զարգարանքները, փայտէ արձանները, եւ մինչեւ կապերտները այն դռնէն փախցընելու զբաղած լինելով՝ կնիկմարդիկը մէկգի կվարէին կըսէ: Նմանապէս դրսէն եկող եւ աւանդատան դռնէն ներս մտնել ուղղով կտրիճներուն երեսին կկանչէին կատաղաբար թէ «Գնացէք կորսուեցէք հերետիկոսներ»: — Այսպիսի կրօնամոլութեան ինչ պատիժներ չիտարարգարադասն Աստուած:

ԿԱՐԵՒՈՐ ՊԱՏԱՍԻԱՆ ՄԸ.

Արգոյ Հրասարակից Մեղու Հայաստանի լրագրոյ.

Վեհափառ Կաթողիկոսին հրատարակած նոր տետրակին վրայ ծանուցումն արել էք լրագրոյ 39 բուհամարին մէջ, թէ «Մօտերումս լոյս տեսաւ Նորին Վեհափառութեան մի նոր արժանաւոր գործքը, այն է Սխաղմունք Դաստատարին «մեկնութեան խորհրդոյ եւ արարողութեանց սրբոյ պատարագին, տպելոյ իթեոյսիս խոսարանի, խալիպեան «ուսումնարանի» եւ լետ այլոց բանից հարկ համարել էք ասել. «Այս դասատետրի հեղինակը կարծեօք պէտք է Գեր. Հայր Գաբրիէլ Ալվազովսկի Վարդապետը լինի»:

Բարեմիտ ընթերցողաց դատմանը յանձնելով այն խորհրդածութիւնը՝ զոր այդ ծանուցման երկրորդ մասամբը կանէք, ես ինձ պարտք կճանաչեմ ազդ առնել հասարակաց, թէ Նախ՝ վերոյիշեալ դասատետրին հեղինակը յիրաւի եւ եմ: Երկրորդ՝ թէ այն դասատետրին իրական կամ կարծեցեալ սխալանաց գլխաւորներուն գոհացուցիչ բացատրութիւնը արդէն եւ երրորդ՝ թէ իմ գրութեան վերայ նոր հրատարակուած տետրակներուն իւրաքանչիւր բանիցը լիով բացատրութիւններ արդէն պատրաստել եմ ընդարձակ նամակաձև գրութեամբ, եւ փութով պիտի հասուցանեմ իմ, Էջմիածին, յուսալով որ Վեհափառ Տէրն կրարեհաճի հրաման տալ հրատարակելոյ տպագրութեամբ եւ այն գրութեան իրուծումն զայրակղուեան տկարաց:

Խնդրելով որ այս իմ նամակս տպագրէք ձեր լրագրոյն առաջիկայ բուհամարին մէջ, մնամ եւ այլն.

ԻԹԻՓԻԿ, 16 Նոյեմբերի 1863.

ԳԱՐԻԵԼ՝ ՎԱՐԳԱՊԵՏ ԱՅՎԱԶԵԱՆ.